

RECENZE – BOOK REVIEW

Josef Ludvík Fischer: *Výbor z díla II. Uspořádali a ediční poznámku napsali Sylva Fischerová a Jan Šulc. Olomouc: Univerzita Palackého 2009, 716 s.*

Druhý svazek *Výboru z díla* obsahuje Fischerovy filosofické a sociologické práce z let 1945–1973.¹ Vedle prací ve své době publikovaných jsou v něm i texty otištěné z rukopisů a také překlady studií uveřejněných cizojazyčně, většinou v zahraničních časopisech či sbornících.²

Úvodní soubor *Tři stupně. Filosofický vějíř* (1946) vznikl spojením tří Fischerových univerzitních „vstupních čtení“: habilitačního (Budoucnost evropské kultury, 1927), profesorského (Věčný a časový úkol filosofie, 1935) a při zahájení zimního semestru 1945 (Comœdia humana). Jsou to projevy svým způsobem programové – o problémech aktuálních jak z hlediska systému filosofie samé, tak jejího kulturního, společenského (včetně pedagogického) poslání. Např. úvaha o budoucnosti evropské kultury je předzvěstí Fischerova velkého spisu *Krise demokracie* (1933),³ jeho ústřední teze, že budoucnost Evropy je určována setrváním či nesetrváním dynamicko-kvantitativního rázu novodobé evropské kultury, jež po teoretické stránce dostává výraz v tzv. přírodovědeckém mechanismu a po hospodářsko-mocenské stránce v kapitalismu. (Tato přednáška je ve *Výboru* doplněna studií O dvojím řádu, 1930, s představou „nové kulturní orientace strukturální – skladebné, jejímž

sociálním výrazem je v oblasti politické koncept strukturální demokracie“.) V Comœdia humana Fischer po širším dějinně kulturním expozičně načrtává obrysy své „skladebné“ filosofie po stránce ontologické, noetické i etické. Připojený exkurs O věcech politických je převzatý z publikace Na cestu... (Hrst proslovů děkanových), 1946. Je z něho zřejmé, že Fischera těšily takové příležitostné promluvy ke studentům, že výchovné zřetele byly přirozenou součástí jeho filosofické i pedagogické činnosti. I ve vybraném proslovu se vrací k tématu, o jehož naléhavosti psal už po první světové válce: k české (resp. československé) státnosti, zůstávající stále k naší škodě „ve stínu české národnosti“.⁴ – Jako „čtvrtý stupeň“ doplňuje *Tři stupně* studie Κοσμος ποιητικος, „rozepsaná v Třeboni 2. 9. 1953“. Fischer v ní načrt své filosofie (již slibuje podrobněji vyložit v připravované knize *Prolegomena k filosofii*) uvádí postesknutím: „Je možné, ano dokonce pravděpodobné, že toto čtení je poslední, které k vám budu mít (není přece žádným tajemstvím, že jsem již tento školní rok neměl přednášet)“. Studentům znovu připomíná zásadu, kterou jim „nepřestával klást na srdce: Všem na světě lze se snad zpronevřit: lidem, věcem, uznávaným zásadám, jen svému přesvědčení ne, zcela bez ohledu na cenu, již by bylo třeba platit za tuto věrnost“. K ní připojuje „požadavek neutuchající kritičnosti vůči všemu, i vůči vlastnímu, ba především vůči svému vlastnímu myšlení“.

Projevem Fischerovy sebekritičnosti jsou ve *Výboru z díla Prolegomena k filo-*

sofi (nejdelší text 2. svazku, s. 107–265). Psal je od listopadu 1955 do prosince 1956, naplňuje své předsevzetí z exilových let: vrátit se k látce svých *Základů poznání* (1931), tj. k první knize své „soustavy skladebné filosofie na podkladě zkušenosti“. – Vznik filosofie spojuje Fischer s uvědomělou snahou člověka řešit svou „existenční rovnici“, poměr ke světu: když se sama vize světa, v němž se lidé pohybují, stává problémem a když byl učiněn tento problém řešit. Souvisí s „uvědomením naléhavosti, s níž se svět vnucuje našemu vědomí svým nepřetržitým zvěstováním skrze naše smysly, a objevem, že to jediné, co si uvědomujeme, jsou jen různé stavy či obsahy toho, co nazýváme svým vědomím“. Vědomí (a sebevědomí) je „vlastní klíč otevírající nám přístup ke všemu, o čem říkáme, že je, a že toto vše se už jinak nemůže projevit“. Ve dvanácti kapitolách *Prolegomen* se Fischer zaměřuje na analýzu smyslového poznání, průběžně ovšem poukazuje na to, že při reálném poznávání – v němž jde o to, aby co má být poznáno, bylo zařazeno do náležité souvislosti (sevřeno nějakým vztahem) – se propojuje poznávací funkce vněmová a představová s intelektuální. Ve své noetice nejde ve stopách Descartových či Kantových a nekonstruuje „čistý subjekt poznání“, který by byl apriorní mírou možností předmětného poznání skutečnosti; nositelem poznávacích aktů, vedoucích k „vyizolování“ předmětného momentu v poznání, je reálný člověk-subjekt poznání, sám součást skutečnostního řádu. Noetické psychické akty se vyznačují intencionalitou, zaměřením na předměty-data,⁵ ať už ta jsou – vzhledem ke způsobu své existence – objektivně reálná, psychicky reálná či kulturně reálná. V metodicky promyšlených kapitolách *Prolegomen* Fischer ukazuje, *jak* a *co* poznáváme, rozšiřuje a přítom i vykládaje rozsáhlý

pojmový aparát, který k tomu potřebuje. (Tak můžeme číst exkurze o tom, co znamená např. Já, vztah,⁶ abstrakce, kvantita, kvalita, kauzalita, finalita aj.) Soustřeďuje se na vlastní podání látky, nezřídka se však odkazů na historické souvislosti a konfrontací s názory jiných autorů. – Svá *Prolegomena k filosofii* Fischer nedokončil (uzavírají se nadepsáním XIII. kapitoly); o tom, čím a jak by asi pokračoval, se můžeme domýšlet po nahlédnutí do jeho *Základů poznání*.

Následující oddíl ve *Výboru z díla je Slovo a skutečnost* (s. 267–365), s třiašedesátistránkovou Studií k významosloví (z února 1958). Fischer ji uvádí připomenutím nihilistického triptychu sofisty Gorgia z Leontiny. Avšak jeho třetí teze, že i kdyby něco bylo poznatelné, zůstalo by to nedsdělitelné (podepíraná tvrzením, že slovy nelze vyjádřit skutečnost, protože slovo není tou skutečností, kterou vyjadřuje), „neříká nic jiného a nic více, než že to, co nazýváme slovem, (něco nějak) „značí“, tedy že je „znakem““. Pro filozofa je jazyk „nezbytným prostředkem, jímž vyjadřuje závěry, k nimž dospěl“; je proto zaujat, dokonce velmi intenzivně, otázkou, jak vhodný je tento prostředek, co vlastně dovede vyjádřit a jak. Fischer ukazuje, jak je jazyk vázaný nejen na to, co má být vyjádřeno, ale i na to, jak to, co má být vyjádřeno, je námi poznáváno. Elementární jazykový útvar, znakový kontext je věta, ale ve všech pěti kapitolách nedokončeného Významosloví se věnuje hlavně „slovu“ (zvuku artikulovanému, nadanému významem, jenž se aktualizuje řadou slovních, resp. větních souvislostí). V návaznosti na *Prolegomena* zkoumá např. proces abstrakce, vztah pojem – slovo, význam a smysl, „významotvorbu“ (různé momenty uplatňující se při tvorbě významů), slovní vyjadřování kvalit rozlišitelných na datech jednotlivých existenčních modů, výrazy pro

prostorová a časová určení, diferenciační tendence jazykové, různé užívání slov (např. v mluvě novinové, při začleňování označovaných předmětů do různých souvislostí) atp. Fischer přitom postupuje od „věcí“ ke slovům, upozorňuje ale i na tendenci jazyka vycházet od mluvčího (subjektu) k věcem (na tzv. soběstřednost jazyka). Rovněž Fischerova Studie k významosloví zůstala torzem, pokud jde o „slovo“, nedostalo se ani na širší rozbor možností jeho větných souvislostí. – Jako přílohy jsou v oddílu otištěny texty Varianta závěru V. kapitoly Studie o významosloví, O významu (syllabus), Teorie abstrakce (syllabus), Slovo a skutečnost (úvodní kapitola stejnojmenné knihy) a Jazyk a struktura (plán práce).⁷

Na pedagogické poslání svého textu myslil Fischer v roce 1960 i při psaní svých „výkladů“ *Uvedení do vědy* (s. 368–444), určených původně pracovníkům Ústavu odborného školství v Praze. Vydalo je Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1961, v edici Informační a studijní prameny (pouze „pro vnitřní potřebu“). V Obsahu autor k číslům kapitol připojil heslovitá vymezení jejich témat. Uvádím je zde ve zkrácené podobě: I. Předběžný výměr vědy. Naše poznávací výbava. Smysl vědecké „objektivity“. Teorie a praxe. II. Rozbor intelektuálních funkcí. III. Indukce. Dedukce. Pravdivost vědeckého poznávání. IV. Kategorie. Jevy objektivně-reálné, psychické, sociální a kulturní. V. Vztah a vztahování. Rozbor vztahů. Vztahy inteligibilní. VI. Kategorie změny. Příčina a účinek. Struktury a reakce. Kategorie času a prostoru. VII. Podmínky a meze kvantitativní metody. VIII. Statistická metoda. Výkladové předpoklady klasické přírodovědy. IX. Kvalita a kvantita. Shrnutí a závěr. – Je zřejmé, že v *Uvedení do vědy* se opět setkáváme s látkou, o níž Fischer psal v *Prolegomenech k filoso-*

fii a ve *Studii o významosloví*. Nových přednášek i publikací vždy využíval k doplňování i zpřesňování svých předchozích výkladů. Až bude – a jistě bude – napsána komplexní monografie o Fischerově myšlenkovém díle, nepochybně přihlédneme i k obsahovým a formulačním posunům v jeho pracích, podmíněných jeho novými studii filosofické i speciálně vědecké problematiky. Předpokládám, že v té souvislosti bude pozornost opět věnována i vztahu Fischerovy skladebné filosofie k dialektickému materialismu, resp. k materialismu a dialektice.⁸

Název *Filosofické studie* je titul sborníku, v němž v roce 1968 vyšly čtyři Fischerovy rozsáhlejší příspěvky publikované v letech 1957–1967, většinou v „domácích“ časopisech.⁹ V době, kdy nemohl publikovat samostatné knižní práce, Fischer v dílčích pojednáních nacházel prostor k obsáhlejšímu výkladu svých názorů; při svém neutuchajícím životním elánu a pracovitosti je nepochybně chápal jako přípravu pro pozdější ucelený výklad své filosofie. – Nejstarší je studie *Meze kvantitativní metody*, která – v čase Fischerova pedagogického působení v Brně – vyšla v roce 1958 ve filosofické řadě *Sborníku prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. V podstatě jde o kapitolu z nepublikovaných *Prolegomen k filosofii*. Na prvním místě je ve sborníku otištěna studie *O kategoriích*, přetištěná ze dvou čísel *Filosofického časopisu* 1966 a 1967. Fischer je klade do čela sborníku, protože řešení problému kategorií považoval za „jeden z předních, ano nejnaléhavějších úkolů, zejména proto, že právě z něho vyplývá vymezení ústředních pojmů systému, tj. pojmů kvality a kvantity, s nimiž je stále operováno jako s pojmy nedefinovanými, nebo také nedost přesně definovanými. (To byla jedna z výtek, již Fischer adresoval i tehdejšímu „oficiálnímu“ výkladu dialektického materialismu,

kteřý také proto považoval za nedostatečně dialektický.) Ve stati *Kvalitativní kosmos*, původně publikované v bratislavské *Filozofii* 1967, se Fischer vrátil ke svým milým Řekům, aby od nich pak sledoval i další zápas filosofů o výklad všeho toho (včetně různých aporií), co se Řekům pojilo s „kosmem“, jenž měl představovat „pořádek“, „řád“, a ve vedlejší významu i „ozdobu“. Poslední příspěvek ve *Filosofických studiih* – Pozvání k dialogu mezi (indickým) Východem a (evropským) Západem (napsaný anglicky v r. 1967) byl Fischerovou odpovědí na žádost o příspěvek do sborníku na počest indického sociologa Kewala Motwaniho, ale odpovídal i na jeho zájem o východní vzdělanost, o její dějinné, sociální a kulturní podmínění i působení a možné inspirace pro evropské myšlení filosofické, sociologické, náboženské aj.

Závěr II. svazku *Výboru z díla* tvoří oddíl *Příspěvky ve sbornících a časopisecké studie* (s. 563–692). Většina z nich vyšla cizojazyčně a v zahraničních tiscích.¹⁰ Pojednání Panplexie publikoval Fischer ve sborníku vydaném v roce 1950 na počest religionisty prof. G. van der Leeuwa, s jehož dilem (a pak i osobně) se seznámil za pobytu v Holandsku, když se „pustil do studia archaických kultur“. Jako „panplexii“ pojmenoval základní princip všeho archaického myšlení (mentality), spočívající v předpokladu „všespřízněnosti“ věcí, tedy možnosti spojení jakékoliv věci s jakoukoli jinou věcí. – Ve dvou studiích jedná opět o pojmech kvalita, funkce a struktura jako složkách „obecného nástroje k odkrývání skutečnosti“: Pojednání *Struktura a proces*, „poznámky k budoucí strukturologii“, napsal pro vědecký časopis Humboldtovy univerzity (1967). Obširněji svou noetickou koncepci vyloužil v příspěvku *Celek, struktura a kauzalita*, určeném pro mezinárodní kongres o „celku“ v Salzburku

(1963); v roce 1967 vyšel (samozřejmě v přepracované podobě) opět v časopise Humboldtovy univerzity a v roce 1970 v revui Univerzity Palackého v Olomouci. Fischer si všímá, jak se pojmu „celek“ (celost) užívá v novodobé vědě a filosofii při snaze postihnout uspořádání skutečnosti, uvádí však důvody, proč „mluvit raději o „strukturách“ než „celcích““. Tyto stati, spolu s pojednáními *Filosofické základy vědy* (mj. s úvahou o evoluci a pokroku v nauce i společenské praxi) a *Kvalitativní kosmos* (z *Filosofických studií*), podávají – jak se domnívám – dostatečně ucelenou představu o závěrečné podobě Fischerova pojetí (nejen) poznávání skutečnosti na základě zkušenosti. – Několik studií v tomto oddíle dokládá, že v šedesátých letech se Fischer i v rozsáhlejších příspěvcích opět věnoval také dalším svým oblíbeným tématům: sociologii a politologii, většinou zase s ohledem na jejich noetickou problematiku. Např. v diskusním příspěvku *Několik poznámek k metodě sociologie*, předneseném v roce 1966 na zasedání sociologů o „brněnské sociologické škole“, vyšel od problému hodnocení ve vědě (i v rámci vědecké kritiky) a metodologického významu „funkce“ a „struktury“ při výkladu společnosti a společenských jevů: „Právě na půdě sociální skutečnosti měl jsem bohatě možnost ověřovat si nosnost svých výchozích předpokladů, abych je v průběhu posledních více než deseti let rozpracoval do rozvinutého vědosloví, v němž – osobně – spatřuji těžiško svého filosofického usilování“ (s. 575). V *Nástinu systému sociologie* se dostává ke svým (obecným i speciálně sociologickým) noetickým konceptům od otázky po důvodech neuspokojivého stavu sociologie jako vědy. Za předmět sociologie přitom považuje „sociální struktury, jež jsou analyzovány prostřednictvím sociálních funkcí s ohledem na krajní možný stu-

peň přiměřenosti jejich účinků“ (s. 608). Ve Fischerových pracích je ovšem řada odkazů na významné osobnosti z historie sociologického myšlení a ve *Výboru z díla* II čteme i jeho speciální studii *Sorokinův systém sociologie* (1967). Fischer soudil, že P. A. Sorokin „bude představen jako jeden z nejvýznamnějších sociologů 20. století, ale rovněž jako – a to především – jeden z prvních ohlašovatelů, předchůdců přípravných aktérů nové kulturní epochy, kterou nazval ‚integrální‘ (či ‚integrativní‘)“.¹¹ K problematice politické funkce ve společenském dění se vztahují příspěvky *Nástin teorie politiky* (1969) a *Demokracie jako politická idea* (Viedeň 1969). Fischer uznával politologii za vědní disciplínu v souboru společenských věd, s tím ovšem, že dostatečného zdůvodnění se jejím dílčím zkoumáním dostává teprve „v rámci příslušného obecného vědního systému, tedy v našem případě v rámci systému sociologie...“ (s. 609). V prvním příspěvku Fischer načrtává i osnovné rysy svého pojetí společnosti i politiky, v druhém (publikovaném ve Vídni, v konferenčním sborníku *Von der Koexistenz zur Kooperation*) si vzal za úkol „pojednat o demokracii jako ideji, a to v čase, kdy zjev demokracie vzbuzuje stejnou měrou velké naděje jako vážné obavy“. K těmto dvěma příspěvkům můžeme volně přiřadit ještě Fischerovu úvahu-komentář *O neklidu v kultuře* (1970), reagující – opět s odkazy na vlastní výklad „společnosti“ a „kultury“ – na rozšířené a sílící hlasy (ve vysoce industrializovaných společnostech i ve společnostech méně rozvinutých, kam pronikla západní kultura) o projevech neklidu: o frustraci, nedostatku, odcizení, korozi tradičních hodnot a institucí. – Zbývá uvést, že v oddílu Příspěvky ve sbornících a časopisecké studie se dostalo ještě na dva texty z dějin filosofie: Příspěvek *Leibniz nečasový* Fischer napsal pro

Mezinárodní Leibniz-Kongress v Hannoveru 1966. Všimneme-li si, kolik je ve jmenném rejstříku k II. svazku *Výboru* odkazů na Leibnize,¹² může se výraz „nečasový“ v titulku konferenčního příspěvku zdát překvapivý. Nejde však – zdá se mi – o nic jiného, než že „časovost“ díla filosofa minulých časů se může hodnotit podle míry inspirativnosti (nebo „podpůrnosti“) pro naše myšlení. J. L. Fischer – autor studie o „kvalitativním kosmu“ – soudí, že G. W. Leibnizovi patří zásluha a chvála za to, že „na sfinx kvalitativního kosmu vylákal její tajemství ve větší míře než kdokoli před ním, i když jeho zpráva o tom byla ještě natolik osobně ‚zakřivená‘“ (s. 597). Na závěr II. svazku *Výboru* zařadili editoři stať *Filosofický význam novoplatonismu*, vydanou v pařížském konferenčním sborníku o novoplatonismu (1971). Fischer v ní charakterizuje Plotinův systém, zamýšleje se přitom nad tím, proč v jeho synkretickém souboru různých idejí se vyskytují četné nedůslednosti, jež zarážejí „i ty nejhrořivější obdivovatele Plotinova díla“. – Obě tyto studie, stejně jako odkazy na klasické postavy z dějin filosofie a dílčí příspěvky vztahující se k látce historicko-filosofické, svědčí o tom, že se jejich autor mohl v české filosofii výborně prosadit i jako historik filosofie. Domnívám se však, že učinil dobře, když v letech po druhé světové válce pokračoval – spolu se svým pedagogickým působením – především v práci na svém vlastním filosofickém systému.

¹ Anotace prvního svazku *Výboru z díla* vyšla ve *Sborníku prací FF BU*, B 55, 2008, s. 114–115. Svazek obsahuje Fischerovy publikace z let 1921–1938, tedy do jeho odchodu do holandského exilu: (1) *knihy* Hovory a zpovědi, Arthur Schopenhauer, Filosofie, její podstata a problémy, Saint-Simon a Auguste Comte, O pravdách a filosofech, Útěk před starou

- filosofii, O budoucnosti evropské kultury, Soustava skladebné filosofie na podkladě zkušenosti. Kniha prvá: Základy poznání, Třetí říše. Úvodem do současného politického stavu, Řád kapitalistický a skladebný a (2) *příspěvky ve sbornících a časopisech*: Referát k přednášce Viléma Forstera O duševním mechanismu, O dvojím řádu, Pozitivismus vědecký? Analýza poznávacího procesu, Co s demokracií? Marxismus a skladebné pojetí, Marxismus a komunismus, Co s filosofií? Poslání filosofie, K diskusi o tzv. normativní teorii, Kvalitativní metoda ve vědách.
- 2 Z holandského exilu (1938–1945) se profesor J. L. Fischer vrátil na Filosofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde se stal i jejím děkanem. Když byl v dubnu 1946 pověřen funkcí rektora Palackého univerzity v Olomouci, spojil svou pedagogickou práci především s její Filosofickou fakultou. V srpnu 1952 mu byla z politických důvodů učitelská činnost zakázána. Mohl v ní pokračovat – zase v Brně – až v roce 1957, ale jen do začátku roku 1960, kdy byl (přes svůj nesouhlas) univerzitou penzionován. Novou příležitost k působení na olomoucké univerzitě dostal po svém reaktivování v dubnu 1968, mohl se však z něho těšit jen dva roky.²
- 3 Tento spis vyšel v roce 2005 jako přetisk 1. vydání z r. 1933, a proto nebyl do *Výboru z díla* zařazen, stejně jako kniha *Zrcadlo doby. Abeceda skoro filosofická* (1932, ²1996).
- 4 Ve *Výboru z díla*, v bibliografické poznámce na s. 90, si Fischer posteskl, že vydání sborníku „poněkud nezaslouženě zapadlo“. Proslovy (s latinou jen v názvech) Pro salute universitatis (5. 11. 1945), De re publica (24. 1. 1946), Excursus: I dibus Martiis (15. 3. 1946), De educatione (25. 1. 1946), De otio (26. 1. 1946) dávají nahlédnout, jak se Fischer snažil oborové vzdělávání studentů spojit s jejich vzděláváním a výchovou obecně kulturní a společenskou, a jak se také stavěl k některým otázkám prakticko-politickým. Např. v proslovu De educatione říká: „Obávám se, že se pomalu stanu obtížným pro stálý důraz, který nepřestávám a nepřestanu klást na státnost jako na základní postoj každého občana tohoto státu a jako na základní příkaz, pod jehož zorným úhlem musí se dít všechno myšlení i jednání těch, na jejichž bedrech spočívá odpovědnost za tento stát. Soudím, že výchova k státnosti, tvořící spolu vyvrcholení a naplnění výchovy k politickému myšlení, je to, čeho je tomuto státu a národu přede vším ostatním zapotřebí.“
- 5 Fischer píše o „skutečnosti“ jako o „extenzivní a kvalitativní rozrůzněnosti“. Termín „datum“ označuje „vše, co je (daným psychickým) aktem ‚miněno‘ jako nějak ‚skutečné‘ [...]“; označuje jednotlivé konkrétní skutečnosti, zatímco slovo „skutečnost“ implikuje – souhrnně – všechna možná data“.
- 6 „Vztah“ je ve Fischerových noetických pracích výraz velmi frekventovaný, protože (jak autor zdůrazňuje) cokoli je poznatelné potud, pokud je racionovatelné = relacionovatelné (vztažitelné); poznat, vysvětlit, definovat = sevířit nějakým vztahem, začlenit v souvislost.
- 7 Druhá část připravované knihy *Slovo a skutečnost* měla mít název Jazyk a struktura.
- 8 Např. v úvodu k *Uvedení do vědy* Fischer napsal: „Klíčem k tomu“ – k postupům při výkladu jednotlivých problémů – „jsou zásady čili principy dialektického materialismu, [...] i když usilují o pokud možno přístupné uvedení do vědy, sledují tím cíl mnohem závažnější: dovést k platnosti zásady dialektického materialismu...“ (s. 369). – Jsou dnes u nás lidé – mezi nimi i filosofové – kteří taková prohlášení v publikacích vydaných před rokem 1989 považují za buď (snad pochopitelný, nicméně přece jen politováníhodný) autorův ústupek dobovým poměrům, nebo za výraz jeho nesprávné (mylné, falešné...) filosofické orientace. Domnívám se, že filosofické dílo J. L. Fischera ukazuje, že v obou případech lze takové soudy považovat přinejmenším za výraz nechuti zjišťovat, zda „dialektic-

ký materialismus“ (resp. „materialismus“ a „dialektika“) musel a musí být spojován pouze (důsledně) s jeho interpretací, připomínajícími někdejší brožury o marxistické filosofii jako součástí učení marxismu-leninismu. Fischerovu skladebnou filosofii lze (v souladu s jejím autorem) označit za materialistickou a dialektickou, ale současně i za osobitý, moderní, vědecky poučený pokus o filosofii, jako „zdůvodněný osnovný pohled na celek skutečnosti“. Jeho příspěvky ve *Výboru z díla*, ať šíře koncipovaná *Prolegomena* či speciální studie, pro to nabízejí dostatek argumentů.

- 9 Sborník *Filosofické studie* vydal Výzkumný ústav odborného školství v Praze, 1968.
- 10 Odkazy na odpovídající publikace jsou v knize na s. 707–708.
- 11 J. L. Fischer psal článek o Sorokinově sociologii (otištěný v 3. č. *Indian Journal od Social Research* 1967) k jeho blízkým se osmdesátinám. Na závěr své studie Fischer píše: „Věřili Sorokin, že nadcházející epocha bude [...] implikovat iracionální, a dokonce nadracionální aspekty, nemohu tuto možnost popřít: i přesto, že jsou naše poznávací schopnosti omezené, vždy tu bude obrovské pole působnosti pro lidské úsilí překročit tato omezení hledáním absolutna. A nemohu ani popřít, že ho lze dosáhnout osobní zkušeností, ačkoli to nelze racionálně dokázat. A nakonec nemohu popřít, že v tomto ohledu musí hrát tradice indické kultury důležitou roli korektivu příliš rezervovaného západního empirismu. V tomto smyslu by byla koncepce prof. Sorokina opravdu integrální“ (s. 597).
- 12 „Když jsem (v padesátých letech) zahájil znovu práci na svém systému a snažil se stanovit pořadí kvalit, narážel jsem krok za krokem, v pozitivním i negativním smyslu na Leibnizova paralelní řešení a zejména v prvních třech předpokladech jeho systému jsem našel velkou oporu. Považoval jsem toto vyznání za svou povinnost, tím spíše, že jsem se

naučil vážit si i Leibnize jako jednoho z největších filosofů Západu“ (s. 596).

Jiří Gabriel

Helena Pavlincová: *Karel Vorovka. Cesta matematika k filosofii*, Praha: Filosofia 2010, 600 s.

Karlu Vorovkovi (1879–1929) osud dopřál pro jeho badatelskou práci necelých třicet let: v roce 1902 získal doktorát filosofie (na základě dizertace O křivkách obalujících), 1903 mu vyšel první článek v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky* (Integrál partikulární jako obálka) a 1909 „první filosofičtější článek“ v *České mysli* (Konvencionalismus); vydání své průkopnické knihy o americké filosofii (1929) se však už nedožil. Nicméně svou publikační, učitelskou a organizační aktivitou se stal významnou osobností soudobého českého filosofického života. V třicátých letech seznam prací o Vorovkovi (většinou ohlasy na jeho práce a polemiky) doplnily publikace Jiřiny Popelové *Skepse a gnóse v díle K. Vorovky* (1932), sborníky *Karel Vorovka l'Uomo e l'Opera* (1936) a *Vorovkův sborník* (1937). *Antologie z dějin české a slovenské filozofie* (1989) nechala však Vorovkovu filosofii pro její celkové vyznění bez povšimnutí (podobně jako např. filosofii Vladimíra Hoppeho či J. L. Fischera).

Helenu Pavlincovou motivovala k zájmu o Vorovkovo dílo mj. i účast na přípravě nové publikace o české filosofii v letech mezi dvěma světovými válkami. Její monografii avizovaly časopisecké a sborníkové statě, např. Kant ve filosofii K. V., Emanuel Rád a poválečný spor o novou českou filosofii, K. V. o Masarykově filosofii náboženství; polští historikové vděčně přijali studii o Vorovkových vztazích s polskými filosofy. Výsledný „pokus o Vorovku“ je vskutku pozor-